

פרשת חוקת : המקרה של פרה אדומה – על מנהיגים, משרתי ציבור ומתקני עולם .

זאב (וה) פרידמן

פרשת חוקת עוסקת במעשה פרה אדומה. הפרשה מציגה את הפרוטוקול המקצועי של עבודת הכהן בפרה אדומה שכל יעודה לטהר את הטמאים. הכהן העוסק בטהרת הטמאים בעזרת הפרה האדומה, נטמא אף הוא.

” וַיְדַבֵּר ד', אֶל מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן לֵאמֹר. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר צִוָּה ד' לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין-בָּהּ מוּם, אֲשֶׁר לֹא-עֲלָה עָלֶיהָ, עַל. וַיִּנְתְּנֶם אֹתָהּ, אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן; וַהֲצִיאָה אֹתָהּ אֶל-מַחוּץ לַמַּחֲנֶה, וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו. וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ; וְהִזָּה אֶל-נֶכַח פְּנֵי אֹהֶל-מוֹעֵד, מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים. וְשָׂרַף אֶת-הַפָּרָה, לְעֵינָיו: אֶת עֵרְוָה וְאֶת בְּשָׂרָהּ וְאֶת דָּמָהּ, עַל פְּרִשָּׁה שְׂרָף. וְלָקַח הַכֹּהֵן, עֵץ אֶרְזוֹ וְאֶזּוֹב וְשֵׁנִי תוֹלַעַת; וְהִשְׁלִיךְ, אֶל תוֹף שְׂרַפַּת הַפָּרָה. וַכִּבֵּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן, וְרַחֵץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם, וְאַחֵר, בָּא אֶל הַמַּחֲנֶה; וְטָמֵא הַכֹּהֵן, עַד הָעֶרֶב.” (יט', א-ז).

כיצד הכהן שהוא דמות המנהיג הרוחני, המשרת את הציבור בקודש העוסק בטהרה של הטמא, מסכן את עצמו ובעצמו נטמא? מדוע על הכהן לכתחילה, לעסוק בצרכי ציבור ובטיפול באנשים טמאים, אם יש לכך מחיר העלול לסכן אותו? מי בכלל ירצה לעסוק בעיסוק שכזה? למה לא לנהל סיכונים מראש בטיפול מונע, ולהרחיק הכהן מראש מסוג עיסוק שכזה ואם כן לעסוק בסוג עיסוק כזה, אולי לעשות זאת מרחוק ובמרחק במרחב סטרילי כזה שלא יסכן את הכהן המטהר?

האם אין השאלות הללו הנגזרות מההתעסקות בפרה אדומה, מביאות אותנו לסוג של פרה דוקס – מלשון פרדוקס paradox?

לאור שאלות אלו, נראה שמקרה הפרה אדומה, משמש יסוד מכונן של התורה, לכל מי שמשרת ועוסק בצרכי ציבור באמונה. ישנה כאן תובנה חשובה לאופי ולמתווה מרחב העבודה של משרתי ציבור, בעיצוב דמותם של מנהיגים המנסים להשפיע ולשנות, העוסקים בתיקונו של עולם. רוברט גרינליף קורא לזאת בספרו (1977): ”מנהיגות משרתת” (Servant Leadership).

ראוי להסביר בקצרה את המושג: תיקון עולם.

אנו אומרים יום יום בתפילת אין כאלוקינו בשחרית: ”לתקן עולם במלכות שדי”.

לאדם שנברא בצלם אלוקים, נועד תפקיד ושליחות לעסוק בתיקונו של עולם.

על האדם מוטלת המשימה התמידית, לפעול ללא לאות בתיקון עולם, על מנת שעולמנו יהיה עולם של אור ולא עולם של חושך. על האדם, כמו מותג התפוח החסר של האיפון מבית אפל Apple, לשדרג את העולם שבו הוא חי ולעשותו טוב יותר. הבחירה של התיקון היא בידי האדם.

כלי התיקון של האדם הוא האור: ”צריך שכל אדם ידע ויבין, שבתוך תוכו דולק נר, ואין נרו שלו כנר חברו ואין איש שאין לו נר. וצריך שכל איש יידע ויבין שעליו לעמול ולגלות את אור הנר ברבים ולהדליקו לאבוקה גדולה ולהאירו לעולם כולו, וכל עוד הנר דולק, אפשר לתקן” (הראי”ה קוק ב”אורות הקודש”). ”לאדם נועד תפקיד להשתתף בשמירה על יצירתו של הקב”ה, העולם שהוא טוב מאד, ולעסוק בתיקונו של העולם. מי שאינו נוטל חלק בשמירתו, בתיקונו של עולם, בשיפור עולמו של הזולת ובהטבתו, הרי הוא פוגע ביעודו כצלם אלוקים” (נחמה ליבוביץ, עיונים לפרשת קדושים).

כל מי שעוסק בתיקונו של עולם, בהשפעה ובניסיון לשנות ולתקן את האחר, עליו לדעת מראש שיש בפעילותו זאת סיכון ממשי, שחלק מקלקולי עולם עלולים לדבוק בו. אדם כזה איננו יכול לפעול, במרחב עבודה סטרילי ובניתוק פיזי מאותו אדם או ציבור, שבו ובעבורו הוא מעונין להשפיע ולחולל שינוי ואותו הוא משרת. אין אפשרות לפעול בשירות לציבור ובתיקונו של עולם,

אם אתה מנותק מחיי העולם האמיתי. מתקן העולם חייב לפעול בהתחככות, בנגישות ובזמינות, יד ביד, כתף אל כתף, עין בעין, עם האדם והציבור, שנטמא, חטא והתקלקל, המשווע לעזרה וסיוע ולהרים אותו מהמקום הנמוך בו הוא מצוי. עליו לדעת **ששליחותו ושירותו בתיקון עולם, מחייב לא אחת לכללך את הידיים.**

אבקש להאיר תובנה חשובה זאת, של מרחב פעילותם של משרתי ציבור ומתקני עולם הנגזרים מפרשתנו בסוגיית פרה אדומה, בפרה דוקס של טומאה וטהרה, הנוגעים והמשולבים זה בזה, בחמש הדוגמאות הבאות :

הדוגמא הראשונה בפרה דוקס של טומאה וטהרה, מתרחשת בדיאלוג שמנהל אברהם אבינו עם הקב"ה בניסיון הצלתה של סדום. **מי הם אותם צדיקים מתקני העולם ומשרתי הציבור במרחב הסדומי.**

" ויגש אברהם ויאמר....אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר.....ויאמר ד' אם אמצא בסדום חמישים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם" (בראשית, יח', כד').

האבן עזרא (1089-1167) מתייחס לשאלה, מדוע נאמר בפסוק, **גם בסדום וגם בעיר**, הרי ברור שסדום היא העיר ? : " וטעם בתוך העיר- **שהם יראים את ד' בפרהסיה**, וכן "בירמיהו, ה', א'- "שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה, אם תמצאו איש, **אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה**".

נחמה ליבוביץ (1905-1997) בעיוניה לפסוק מספר בראשית, יח', כד', מדגישה בהקשר זה את הדרישה ממתקני העולם: "אבל רק אם אותם **מעטים בודדים צדיקים הם " בתוך העיר", מעורים ומעורבים בחיי העיר, בעסקיה, במשאה ובמתנה, אם מופיעים הם ומשפיעים הם בציבוריותה**. אבל אם אין אותם בודדים, אלא **נחבאים וחיים חיי צדקות בחדרי חדרים, הם את נפשם אולי יצילו**, אך בוודאי אין זכותם יכולה להגן על העיר, ואין העיר אשר דוחקת אותם מתוכם ומכריחה אותם להיסגר בחדרי חדרים, **לבל תפריע צדקותם**, לרשעה המתרוננת ברחובות קריה, אין אותה עיר יכולה לדרוש חסות בזכות **צדיקה הנחבאים**".

גם הפרשן רבי **דוד קמחי (הרד"ק) (1160-1235)** מביא בשם אביו, את התובנה של פרופיל מתקני העולם, בהקשר לדברי הנביא **ירמיהו, ה', א' :** " שוטטו בחוצות ירושלים וברחובותיה"- כי החסידים שהיו בירושלים, **היו מתחבאים בבתיים** ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות, מפני הרשעים".

הדוגמא השנייה בפרה דוקס של טומאה וטהרה, באה לידי ביטוי במהפכה של **תנועת החסידות במאה 18**, בדרישה לפרופיל של **הצדיק החסיד**, המנהיג משרת הציבור העוסק בקירוב של אלו שסרו מהדרך ובהעלאתם של השוקעים בדרך.

ד"ר מיכה גודמן במאמר ב"מקור ראשון – מבט"- תשס"ה, מתייחס לדברי הפילוסוף **גרשם שלום (1897-1982)**: " **אין הצדיק יושב על כס מושבו כשהוא דורש מן החוטאים, לעלות ולבוא אל מעלתו ומדרגתו. על הצדיק מוטלת חובת הירידה אל חסידיו ולאחר ששהה עימם בעימקי החטא, עליו להציע להם את עזרתו, בטיפוס משותף חזרה אל עולם התיקון. הצדיק נתבע להזדהות עם החוטא, על מנת לתקן את חטאו. פעולה זו איננה נטולת סיכון. שהרי מי ערב לכך, שהצדיק עצמו לא ישקע בעולם החטא? מי מבטיח לו שבמקום ההעלאה המתבקשת של החוטא, לא ירד אף הוא לאותן תהומות?**

רבי יעקב יוסף מפולנאה (1710-1784) מתלמידי הבעל שם טוב שאמר: " הירידה ודאי והעליה ספק...., מוסיף **גודמן** : "הבעל שם טוב מחולל תנועת החסידות שגאלה את העם מחדלון רוחני, מדמה במטאפורה את המבקש לטהר את החוטאים **מחטאם**, לאדם המבקש לנקות את ביתו. שהרי אי אפשר לנקות את הבית **מלכלוך, מבלי להתלכלך גם כן**. הצדיק מרומם ומציל את החוטא מן החטא, אך מסתכן בכך שמשוהו מן החטא ידבק גם בו. **מי שמתמסר לתיקון העולם מקלקוליו, נוטל את הסיכון שחלק מקלקולי העולם, ידבקו גם בו. שהרי ניקיון כפיים מוחלט, מאפיין רק אנשים שאינם אנשי מעשה**".

הדוגמא השלישית בפרה דוקס של טומאה וטהרה, נוכחת **במשל ההינדיק של רבי נחמן מברסלב (1772-1810)** על אותו בן מלך שנפל לשיגעון, מתנהג כהינדיק (תרגול הודו) מסיר בגדיו, יושב מתחת לשולחן ומשמיע קולות מוזרים. התנהגות חריגה זו גורמת עוגמת נפש למלך, שראה בו יורשו. המלך מביא את כל המומחים בממלכה לרפאו, אך ללא הצלחה. הנה מגיע אותו משרת ציבור איש מקצוע בדמות של פסיכולוג, עובד סוציאלי או מחנך, שמנסה לסייע לבן המלך במצוקה וגם לאביו המלך. בחשיבה יצירתית שמחוץ לקופסא, הוא מחליט להתחבר לשיגעון של בן המלך. **אף הוא מתנהג כהינדיק**. מסיר את בגדיו, ויורד אף הוא מתחת לשולחן לשהות במחיצת בן המלך שהשתגע. במרחב זה של השניים מתחת לשולחן, מתנהלת שיחה ונרקם קשר ביניהם ואותו אדם, מצליח בסופו של יום, לגרום לכך, שבן המלך לובש בחזרה את בגדיו וחוזר לשבת על מושבו ליד השולחן. **רבי נחמן מברסלב, מאיר לנו במשל ההינדיק, את תובנת מתקן העולם התרפיסט, משרת הציבור, מתקן עולם של אדם אחד כאילו הציל עולם ומלואו, בדמותו של אותו אדם שמתנהג כהינדיק, בדיוק כפי שנוהג בן המלך**. גם כאן מוכח שההשפעה והשינוי, יכולים לחול, רק מלמטה למעלה ולא מלמעלה למטה. בחיבור ולא בהתנתקות. בקירבה ובנגישות ולא בפעילות בשלט רחוק, בענווה בדוגמא אישית ולא בהתנשאות, בגובה העיניים ולא בפערי מבט העיניים. באמפתיה וחמלה ולא ברחמים. בביקורת בונה וידידותית ולא בשיפוטיות.

הדוגמא הרביעית בפרה דוקס של טומאה וטהרה, מתמקדת בדמותו של **ר' אריה לוי (1885-1969) אבי האסירים** - איש צדיק היה, שהגיע באורח קבע ולאורך שנים לבית המצורעים בירושלים, כדי לסייע להם בתמיכה רגשית ורוחנית ולסייע להם ככל שיכל. יתכן שר' אריה לוי ראה לנגד עיניו במעשה תיקון העולם שעשה עם המצורעים את סיפורו של **רבי יהושע בן לוי, במסכת סנהדרין, דף צח' ע"א**, שכרך את גורלו בחולי צרעת. הוא מוצא את המשיח יושב בפתח העיר רומי, שוכן בקרב חולי צרעת. ואם ברומי עסקינן ראוי להאיר בסוגיית דיונו גם את דמותו של **האפיפיור הנוכחי 266- פרנציסקוס**, שנוהג לרחוץ עניים ובאחד הטקסים שקיים בכלא "קסל דל מרמו", רחץ את כפות רגליהם של 12 נערים אסירים במתקן כליאה לנוער ליד רומא ונשק להן. אותן אפיפיור אף מכר את כיפתו היוקרתית במכירה פומבית, וכספי המכירה נתרמו לעמותת- " הצל את לבו של ילד".

הדוגמא החמישית בפרה דוקס של טומאה וטהרה, מתקיימת אצל **רבן גמליאל** נשיא הסנהדרין ביבנה (שלהי המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה) בביקורו **החד פעמי** אצל רבי יהושע. וכך מספר לנו התלמוד **במסכת ברכות**, כז', עמ' ב'. רבן גמליאל, מגיע לבקרו בביתו **וזאת לו כנראה הפעם הראשונה**. במפגש ביניהם השיחה מוסבת על כותלי הבית, ואולי מלמדת על כך שהמפגש ביניהם התרחש תמיד בבית המדרש ובנושאי למידה, **ולא בחיים עצמם**. **רבן גמליאל, המגיע כנשיא בעל נכסים, מתקשה להתמודד עם ביתו הדל של רבי יהושע ובשל חוסר הקשר האישי ביניהם. שאלותיו ראשוניות ומעט מגושמות**. רבי יהושע נפגע ממנו ואומר לו: **"אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים"**. רבן גמליאל מבין את המצב המורכב ומבקש בצורה אמיתית את סליחתו. הנה לנו דוגמא של מנהיג רוחני, נשיא הסנהדרין באותה תקופה שהכיר בטעותו האסטרטגית בתפיסת מנהיגותו כמשרת ציבור, **שהתמקד לכאורה בעולם התורה וההלכה ולא ירד לשטח לביקור בית כאורח חיים, להכיר מקרוב גם את מציאות החיים של תלמידי החכמים**.

פרשת פרה אדומה שבדרך כלל מתייגת כמצווה שהיא חוקה, שאין לחקור ולהבינה, כפי שאמר עליה שלמה המלך החכם באדם, בקהלת ז', כג': **" כל זה ניסיתי בחכמה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני"**, המעלה תמיהות בפרה דוקס שבה, מתגלה לנו כמקור השראה, לדמותם ולדרכם של מנהיגים, משרתי ציבור ומתקני עולם אמיתיים, בימים ההם ובזמן הזה.